

לפרשת כי תשא – תשע"ה

למה שבר משה את הלוחות?

יהודית שטרן

" ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מידו את הלחת וישבר אתם תחת ההר" (שמות ל"ב, י"ט).

פסוק זה עורר קשיים ותהיות גם אצל הראשונים וגם אצל האחרונים. הקושיה הראשונה מתייחסת לחציו הראשון של הפסוק: מדוע חרה אפו של משה רק כאשר קרב אל המחנה וראה את מעשה העגל? הרי הקב"ה כבר סיפר לו כי "שחת עמך... סרו מן הדרך... עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו..." (ל"ב, ז'-ח'). האם משה, גדול הנביאים, לא סמך חלילה על עדותו של הקב"ה? האם היה זקוק למראה עיניים ממש?

כמה מן המפרשים רואים הבדל בין מה שנאמר למשה לבין מה שראה. החידוש, לשיטה זו, הוא במילים "וירא את העגל ומחלת". כלומר, חרון אפו של משה נבע מהיחס למעשה – השמחה, המחולות והיעדר כל חרטה על המעשה. (האלשיך, ספורנו, הרש"ר הירש ואחרים) בעל העקידה לעומת זאת, מביא הסבר פסיכולוגי – אנושי לקושייה. גם משה אביהם של כל הנביאים, אינו עומד מעל הטבע האנושי. גם הוא בשר ודם וגם לגביו חל "ברית כרותה לעיניים", כלומר אין מראה עיניים כמו משמע אוזניים. האפקט של ראיית הדברים בעיניים חזק יותר מכל דיווח, והוא שגרם לתגובתו של משה.

הקושיה השנייה איתה התמודדו המפרשים קשה אף יותר, והיא נוגעת לחציו השני של הפסוק הנ"ל: מה היתה כוונתו של משה במעשה שבירת הלוחות, ומניין לקח לעצמו את הרשות לשבור את הלוחות, שכן "הלחות מעשה אלוהים המה והמכתב מכתב אלוהים והוא חרוט על הלחת" (ל"א, ט"ז).

שני כיוונים מרכזיים בתשובה לקושיה זו ניתן למצוא אצל הפרשנים. הרשב"ם, גדול הפשטנים בפירוש, מייצג את הכיוון הראשון. הוא מייחס את המעשה לחולשתו הפיזית של משה "כשראה את העגל תשש כוחו ולא היה בו כח להשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנופלם...". פירוש זה קשה בעיקר לאור הנאמר בדברים ט, י"ז: "ואתפוס בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם", פסוק המעיד על כך שמשה עשה זאת במתכוון ולא מתוך חולשה.

הרמב"ן הולך גם הוא בכיוון דומה לזה של הרשב"ם, אולם לדעתו מה שעמד מאחורי שבירת הלוחות היה לא התשישות הגופנית של משה אלא הכאב האנושי שחווה באותו רגע: "...לא נמנע משה מלשבר אותם כי חרה לו בראותו המעשה הרע ההוא ולא יכול להתאפק". עם זאת, קשה לקבל פירושים אלה. קשה לראות במעשה של שבירת הלוחות מעשה הנובע מכעס רגעי גדול ככל שיהיה, או מכאב לב ללא כוונה עמוקה יותר. נראה לי יותר כיוון אחר של מפרשים המייחסים את הסיבה לשבירת הלוחות בכוונה או מטרה עמוקה יותר. על פי כמה ממדרשי חז"ל מטרתו של משה במעשה זה היתה ללמד סנגוריה על עם ישראל – להקל בעונשם, לפתוח להם פתח לתשובה, לשתף עצמו בצערם ולקבל על עצמו את עונשם. רש"י וגם אברבנאל אינם מקבלים את דעת מדרשים אלה וסבורים שמשה שבר את הלוחות על מנת להעניש את העם, בהראותו להם שאינם ראויים לקבל את הלוחות "מעשה אלוהים" ועל כן עשה זאת בתחתית ההר – לעיניהם.

דעה שונה במעט מביע בעל "עקידת יצחק". גם הוא סבור שהמעשה נועד להוות עונש לבני ישראל, אך הוא מוסיף לכך גם את המימד החינוכי. לדעתו מטרתו של משה, בנוסף על העונש, היתה להביא את החוגגים לידי התפכחות מהאקסטזה ושיכרון החושים בה היו נתונים, ועל כן סבר שהדרך היחידה לעשות זאת היא באמצעות זעזוע שיבוא עליהם בראותם אותו שובר את הלוחות.

בעל המשך חכמה, ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, נותן הסבר מעניין למעשה. הוא סבור

שהיתה מטרה חינוכית מאחורי שבירת הלוחות, אם כי מטרה שונה, אולי עמוקה יותר ממה שמציע בעל עקידת יצחק. לדעתו במעשה שבירת הלוחות רצה משה להעביר לעם את המסר שאין קדוש בעולם מבלעדי הקב"ה ואין שום קדושה החלה על מקומות או עצמים, ולכן צריך היה לשבר את הלוחות – גם בהם אין קדושה כשלעצמם על אף שכתובים באצבע אלוקים, אם אין העם ראוי לכך. כהוכחה לדבריו מצטט בעל המשך חכמה את דברי הגמרא בשבת פ"ז, ע"א: "שלושה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו... שיבר את הלוחות... ומנין שהסכים הקב"ה עמו? שנאמר (ל"ד, א') "אשר שיברת" – ואמר ריש לקיש "יישר כח ששיברת". כלומר, על פי מדרש זה הקב"ה אכן אישר את מעשהו של משה בשבירת הלוחות, דבר המצביע על כך שהיתה למשה כוונה חינוכית ומטרה עתידית במעשה זה, וודאי לא נבע רק מכעס רגעי או זעזוע נפשי גדול ככל שיהיה.